

**ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΕΣ ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΔΙΑΓΩΝΙΣΜΑΤΟΣ
ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ Γ' ΛΥΚΕΙΟΥ**

Υπεύθυνη Ομάδας Αρχαίων Ελληνικών: ΑΝΑΣΤΑΣΙΑ ΧΑΝΤΖΟΥΛΗ
Επιμέλεια διαγωνίσματος: ΓΙΑΝΝΗΣ ΠΗΓΟΥΝΑΚΗΣ

A1α.

1. **ΣΩΣΤΟ** («Ὅμοίως δὲ καὶ τὰ περὶ τὰς ἐπιθυμίας ἔχει καὶ τὰ περὶ τὰς ὀργάς· οἱ μὲν γὰρ σώφρονες καὶ πρᾶοι γίνονται»).

2. **ΛΑΘΟΣ** («ἐκ τῶν ὁμοίων ἐνεργειῶν αἱ ἕξεις γίνονται»).

3. **ΛΑΘΟΣ** («ὅπερ ἐστὶν ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πᾶσιν»).

4. **ΣΩΣΤΟ** («Διὸ δεῖ τὰς ἐνεργείας ποιάς ἀποδιδόναι »).

5. **ΛΑΘΟΣ** («Ὅτῳ δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς.»).

A1β. τούτων: αναφέρεται στη λέξη "ἐνεργείας".

τούτο: αναφέρεται στο ονοματικό σύνολο " ἕξ μνᾶς "

σχῆμα επιδιόρθωσης: «οὐ μικρὸν οὖν ... μᾶλλον δὲ τὸ πᾶν»

σχῆμα λιτότητας: «οὐ μικρὸν»

σχῆμα ἀρσης – θέσης /αντίθεση: «οὐ μικρὸν ... ἀλλὰ πάμπλου»

υπερβολή:«τὸ πᾶν»

κλιμακωτό-ανιούσα κλιμάκωση των επιρρηματικών

προσδιορισμῶν του ποσού: «οὐ μικρὸν -> πάμπλου -> τὸ πᾶν»

B1. Στην ενότητα αυτή, λοιπόν, εμφανίζεται μια νέα έννοια, η «ἕξις». Η λέξη αυτή ετυμολογικά παράγεται από το θέμα του μέλλοντα του ρήματος «ἔχω» και συγκεκριμένα από το σεχ-< heχ- < ἔχ + την παραγωγική κατάληξη -σις, η οποία δηλώνει ενέργεια. Αρχική σημασία της λέξης είναι το να κατέχει κανείς συνέχεια κάτι που έχει αποκτήσει. Για τον Αριστοτέλη η λέξη απέκτησε ηθικό περιεχόμενο: είναι τα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας, που αποκτιούνται με την επίμονη άσκηση και την επανάληψη συγκεκριμένων ενεργειών. Οι «ἕξεις» είναι ένα από τα «γινόμενα ἐν τῇ ψυχῇ». Τα άλλα δύο είναι τα πάθη και οι δυνάμεις. Πάθη (π.χ. επιθυμία, οργή, φόβος, χαρά, φιλία, μίσος) είναι όσα έχουν ως αποτέλεσμα την ευχαρίστηση ή τη δυσαρέσκεια. Οι δυνάμεις είναι οι δυνατότητες συμμετοχής στα

πάθη, οι οποίες δεν αρκούν από μόνες τους για να χαρακτηριστεί κανείς καλός ή κακός, αλλά πρέπει να γίνουν μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα του. Τα μόνιμα αυτά στοιχεία αποκτιούνται με την επανάληψη μιας πράξης, που συνιστά την «ἔξιν». Ακριβώς ότι η «ἔξις» απορρέει από εθισμό και δεν είναι κάτι έμφυτο φαίνεται και από τη χρήση του ρήματος «γίνονται», το οποίο δείχνει ότι η «ἔξις» προκύπτει μέσα από μία διαδικασία, από ένα βαθμιαίο τρόπο διαμόρφωσής της και κατάκτησής της από τον άνθρωπο. Σήμερα η λέξη έχει αποκτήσει ψυχολογικό περιεχόμενο και είναι η συνήθεια ως αποτέλεσμα επανάληψης, μάθησης ή συνεχούς επίδρασης του ίδιου παράγοντα.

Και σ' αυτό το σημείο καθοριστικός είναι ο ρόλος της επανάληψης, που πρέπει να γίνεται με ποιότητα, ώστε να προσδίδει την ανάλογη ποιότητα και στα μόνιμα στοιχεία του χαρακτήρα μας. Επειδή η «ἔξις» είναι ουδέτερη έννοια, μπορεί να είναι καλή, αλλά και κακή, η ποιότητα του εθισμού που την προκαλεί είναι καθοριστική για τη δική της ποιότητα. Γι' αυτό θεωρεί αναγκαίο («δεῖ») ο Αριστοτέλης να φροντίζουμε για την ποιότητα των ενεργειών που οδηγούν στην «ἔξιν». Ο φιλόσοφος επανέρχεται στην άποψή του ότι ενάρετες πράξεις λέγονται όχι μόνον αυτές που μοιάζουν με τις πράξεις των ενάρετων ανθρώπων, αλλά αυτές που γίνονται και με τον τρόπο που τις κάνουν οι ενάρετοι άνθρωποι.

B2α.

1ε- 2ζ - 3στ - 4η - 5α

B2β.

α) **δεινοῖς**: Η υγεία του παρουσίασε σταδιακή **επιδείνωση** και πολύ δύσκολα θα αποφύγει την εγχείρηση.

β) **δαιρετῶ**: Τον **καθαίρεσαν** από το αξίωμα του δημάρχου λόγω εμπλοκής του σε παράνομες ενέργειες.

γ) **ληπτέον** : Ήταν **προκατειλημμένος** στα θέματα πολιτικής και γι' αυτό οι απόψεις του ήταν μονοδιάστατες και απόλυτες.

δ) **ἔλλειψιν** : Η **ελλιπής** του προετοιμασία ήταν η αιτία της αποτυχίας του στις εξετάσεις.

ε) **διαφορᾶς** : Τον συνέλαβαν **ἐπ' αυτοφώρῳ** να κλέβει .

B3.

1. ΣΩΣΤΟ
2. ΣΩΣΤΟ
3. ΛΑΘΟΣ
4. ΛΑΘΟΣ
5. ΣΩΣΤΟ

ΑΡΕΙΤΟΛΜΟ

Δάφνη - Αγ. Δημήτριος

B4.

Ο Αριστοτέλης στην συγκεκριμένη ενότητα του διδαγμένου κειμένου προσπαθεί να αποδείξει ότι η αρετή είναι ένα είδος μεσότητας. Το μέσον, σύμφωνα με τον Αριστοτέλη, μπορεί να προσδιοριστεί με βάση δύο κριτήρια: τα αντικειμενικά και τα

υποκειμενικά. Με το αντιθετικό δίπολο «κατὰ αὐτό τὸ πρᾶγμα–πρὸς ἡμᾶς» ο Αριστοτέλης εκφράζει τη διάκριση που κάνουμε σήμερα ανάμεσα στο αντικειμενικό και το υποκειμενικό (ακριβέστερα: ανάμεσα σε ένα δεδομένο υποχρεωτικό για όλους και την προσωπική επιλογή).

Η έννοια του μέσου «πρὸς ἡμᾶς» δεν ορίζεται με αντικειμενικά αριθμητικά δεδομένα. Η υποκειμενικότητα των κριτηρίων παραπέμπει στις ανθρώπινες ανάγκες και στον διαφορετικό τρόπο που ικανοποιούνται από κάθε άνθρωπο. Υπάρχει, ωστόσο, ένας γνώμονας που προσανατολίζει κάθε φορά το μέσο· αυτό είναι «το πρέπον» (δέον) που συνδέεται από τη μια με ένα αίτημα ισορροπίας του ανθρώπου και από την άλλη με τη φρόνηση. Επειδή το δέον διαφοροποιείται από περίπτωση σε περίπτωση, ο Αριστοτέλης εύλογα αναγνώρισε στη μεσότητα που αφορά τον άνθρωπο α) ότι δεν είναι μία και μοναδική και β) ούτε ίδια για όλους τους ανθρώπους. Αυτό το μέσο είναι σχετικό και ο προσδιορισμός του εξαρτάται από τον ίδιο τον άνθρωπο, ο οποίος με τη χρήση της λογικής μπορεί να συνεκτιμά διάφορους αστάθμητους και μεταβλητούς παράγοντες, όπως τις ιδιαίτερες ανάγκες του, τις περιστάσεις, την εποχή, τον τόπο, τα κοινωνικά πρότυπα κ.τ.λ. Αυτό το μέσο πρέπει να αναζητά ο νοήμων άνθρωπος στην καθημερινότητά του, αποφεύγοντας τις ακρότητες της υπερβολής και της έλλειψης (Οὕτω δὴ πᾶς ἐπιστήμων τὴν ὑπερβολὴν μὲν καὶ τὴν ἔλλειψιν φεύγει, τὸ δὲ μέσον ζητεῖ καὶ τοῦθ' αἰρεῖται, μέσον δὲ οὐ τὸ τοῦ πράγματος ἀλλὰ τὸ πρὸς ἡμᾶς).

Στο παράλληλο κείμενο ο Αριστοτέλης προβαίνει σε μια διευκρίνιση ὅσον αφορά τη θεωρία της μεσότητας. Αυτή η θεωρία δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε κάθε πτυχή της ανθρώπινης δραστηριότητας (εν πάση περιπτώσει η θεωρία αυτή της μεσότητας δεν βρίσκει εφαρμογή σε κάθε πράξη και σε κάθε πάθος). Σε πάθη, όπως η αδιαντροπιά, ο φθόνος, και σε πράξεις, όπως η μοιχεία και η κλεψιά, είναι οξύμωρο να αναζητούμε τη μέση οδό, γιατί ως έννοιες έχουν αρνητικό και αντικοινωνικό περιεχόμενο και δεν έχουν μεσότητα (γιατί ὅλα αὐτά —και ὅσα ἄλλα τέτοια— τα λέμε με τη βεβαιότητα ὅτι εἶναι αρνητικά και τιποτένια τα ἴδια και ὄχι ἡ υπερβολή ἢ ἡ ἔλλειψη τους). Το ίδιο συμβαίνει με την αδικία, τη δειλία, την ακολασία και άλλες παρεμφερείς έννοιες, στις οποίες δεν υπάρχει ὀρθός και ενδεδειγμένος ὑπὸ προϋποθέσεις τρόπος ἀσκήσης, αφοῦ πάντα θεωρούνται «κακίες» και ὄχι αρετές, ἄρα ἡ θεωρία της μεσότητας εἶναι ἀνεφάρμοστη (με ὅποιον τρόπο κι ἂν ἐνεργήσει κανείς στις περιπτώσεις αυτές, πρόκειται πάντοτε για λανθασμένη, για ὄχι σωστή συμπεριφορά). Ἀνεφάρμοστες σε αυτές τις περιπτώσεις εἶναι και οἱ δύο ακρότητες,

η υπερβολή και η έλλειψη (παρόμοιο επομένως είναι και το να περιμένουμε να υπάρχει μεσότητα, υπερβολή και έλλειψη στην αδικία, τη δειλία και την ακολασία, αφού τότε θα υπάρχει μεσότητα στην υπερβολή και στην έλλειψη, υπερβολή στην υπερβολή, έλλειψη στην έλλειψη). Η μεσότητα, λοιπόν, πρέπει να αναζητείται σε έννοιες και δραστηριότητες που μπορούν να ωφελήσουν την κοινωνία και το ίδιο το άτομο, αποφεύγοντας την υπερβολή και την έλλειψη.

Γ1. Ο Κύρος και ο Κναξάρης, αφού συντάχθηκαν, περίμεναν για να πολεμήσουν, αν πλησίαζαν οι εχθροί. Επειδή, όμως, φάνηκε ότι οι εχθροί δεν θα έβγαιναν από το οχυρό και δεν θα γινόταν (δε θα έκαναν) μάχη αυτή την ημέρα, ο Κναξάρης απ' τη μια, αφού κάλεσε τον Κύρο και τους ανώτερους από τους άλλους, είπε τέτοια (λόγια). Μου φαίνεται, είπε, άνδρες ότι, όπως τυχαίνει να έχουμε συνταχθεί, έτσι να πάμε προς το οχυρό των ανδρών και να δείξουμε ότι θέλουμε να πολεμήσουμε. Γιατί έτσι, είπε, αν δεν αντεπιτεθούν εκείνοι, απ' τη μια, οι δικοί μας έχοντας πάρει περισσότερο θάρρος θα απομακρυνθούν, οι εχθροί από την άλλη, βλέποντας την τόλμη μας, θα φοβηθούν περισσότερο. Σε αυτόν, λοιπόν, έτσι φαινόταν καλό (πίστευε). Ο Κύρος, όμως, είπε, με κανένα τρόπο, για όνομα των θεών, Κναξάρη, να μην πράξουμε έτσι.

Γ2. Ο Κναξάρης πρότεινε στον Κύρο να κατευθυνθούν επιθετικά και συντεταγμένοι προς το οχυρό των εχθρών έτσι, ώστε οι εχθροί να φοβηθούν περισσότερο βλέποντας την πρόθεσή τους να πολεμήσουν. Ο Κύρος, όμως, είχε διαφορετική άποψη. Ανέφερε στον Κναξάρη ότι οι εχθροί όχι μόνο δεν θα φοβηθούν, αλλά θα νιώσουν και ασφαλείς, αφού θα διαισθανθούν ότι δεν πρόκειται να πάθουν τίποτα (ειδότες ὅτι ἐν ἀσφαλεῖ εἰσι τοῦ μηδὲν παθεῖν). Από την άλλη ο Κύρος πιστεύει ότι, όταν οι εχθροί τους δουν να γυρίζουν πίσω χωρίς να έχουν προβεί σε κάποια ενέργεια, θα τους θεωρήσουν στρατιωτικά κατώτερους, θα τους περιφρονήσουν (τὸ πλῆθος πολὺ ἐνδεέστερον τοῦ ἑαυτῶν καταφρονήσουσι) και θα είναι πιο δυνατοί την επόμενη μέρα και με ανεβασμένο ηθικό («αὔριον ἐξίασι πολὺ ἐρρωμενεστέραις ταῖς γνώμαις»).

Δάφνη - Αγ. Δημήτριος

Γ3α. δοκεῖ: ἐδόκεις
δηλοῦν: ἐδήλους

Γ3β. ἐκεῖνοι : δεικτική - ἐκεῖνω
ἡμέτεροι : κτητική - ἡμετέρω
ἡμῶν : δεικτική - ἐμοί/μοι

Γ3γ. ἔφη : φάθι
περιέμενον: περιμενεῖ
παθεῖν : πεπονθέναι
τῶν ἀνδρῶν : ὧ ἄνερ
πολύ: αἱ πλείονες/πλείους

Γ4α.

μαχούμενοι: τελική (επιρρηματική) μετοχή, συνημμένη στο «Κῦρος καὶ Κυαξάρης», ως επιρρηματικός προσδιορισμός του σκοπού στο ρήμα «περιέμενον», συνοδεύεται από το μόριο ὡς.

τῶν ἄλλων: ετερόπτωτος ονοματικός προσδιορισμός, γενική διαιρετική στο «ἐπικαιρίους».

ιέναι: τελικό απαρέμφατο, υποκείμενο στο απρόσωπο ρήμα «δοκεῖ».

τούτω: δοτική προσωπική στο απρόσωπο ρήμα «ἐδόκει».

Γ4β.

Υπόθεση: ἐὰν μὴ ἀντεπεξίωσιν ἐκεῖνοι

(δευτερεύουσα υποθετική πρόταση, ἐὰν +υποτακτική)

Απόδοση: Οὕτω γάρ οἱ μὲν ἡμέτεροι μᾶλλον θαρρήσαντες ἀπίασιν - οἱ πολέμιοι δὲ τὴν τόλμην ἰδόντες ἡμῶν μᾶλλον φοβήσονται (κύριες προτάσεις εκφερόμενες με οριστική μέλλοντα)

Εἶδος: Σύνθετος υποθετικός λόγος που δηλώνει το προσδοκώμενο.

Γ4γ. Κῦρος ἔλεγε τῷ Κυαξάρη μηδαμῶς πρὸς τῶν θεῶν οὕτω ποιῆσαι.

ΑΡΕΙΤΟΛΜΟ

Δάφνη - Αγ. Δημήτριος